

1 Prehistória.

Zrod tzv. socialistického ekonomického systému v ČSR

1.1 ZMENA EKONOMICKÉHO SYSTÉMU V ČESKOSLOVENSKU PO FEBRUÁRI 1948

Vo februári 1948 sa Komunistická strana Československa zmocnila monopolu politickej moci v krajine a tento fakt mal determinujúci dopad na život spoločnosti na celé desaťročia vrátane ekonomickej oblasti, či už máme na mysli Slovensko, alebo české krajiny. Nové determinanty, ktoré určovali ďalší vývoj hospodárstva, na celé historické obdobie určili formy ekonomického života spoločnosti, no i ďalší vývin v oblasti životnej úrovne obyvateľstva. Tie premeny v ekonomickej oblasti, ktoré sa udiali na rozhraní 40. a 50. rokov 20. storočia, mali v svojej podstate taký charakter, že ich možno nazvať systémovou zmenou. V naznačenom období vznikol postupne systém tzv. socialistickej ekonomiky, ktorá bola takmer výhradne založená na štátnom vlastníctve výrobných prostriedkov a riadená špecializovanými inštitúciami – plánovacími orgánmi – prostredníctvom plánov. V konečnom dôsledku však o definitívnej podobe konkrétnych plánov rozhodoval jeden z najvyšších orgánov moci KSČ – predsedníctvo jeho ústredného výboru. Teoretickou základňou, z ktorej sa vychádzalo pri riadení ekonomiky, bolo učenie marxizmu-leninizmu, ktoré sa niekedy chápe ako „*posthegeliánska filozofia prispôsobená totalitnej ideológii*“ vydávajúca sa za vedu.¹

V klasickej demokratickej spoločnosti hospodárska sféra zvykla byť do značnej miery relatívne autonómnou súčasťou spoločnosti, v ktorej platil princíp ekonomickej racionality a nebola jednoznačne riadená politickou mocou. V novovznikajúcom tzv. socialistickom ekonomickom systéme však princíp zisku jednotlivého podnikateľského subjektu prestal byť prvoradým princípom, ale do popredia vystúpil záujem komunistickej strany, štátu, tzv. socialistického spoločenstva či Sovietskeho zväzu. Tá iracionalita, ktorú klasici marxizmu-leninizmu videli v súkromnom podnikaní, v hnaní sa za ziskom, však bola v novom systéme nahradená inými formami neracionálneho správania.² V novom systéme mohli dlhodobo fungovať podnikateľské subjekty, priemyselné podniky a závody, ktoré boli neefektívne, zaostávali v porovnaní so zahraničnou konkurenciou napr. v kvalite výroby, v zhodnocovaní materiálov, surovín, energií, v úžitkovej hodnote produktov, no pracovali s dopredu vyrátanou plánovanou stratou. Boli totiž priamo napojené na štátny rozpočet a ten straty vykryl. Obdobie rokov 1948 – 1951, 1952 nazývame i termínom zakladateľské obdobie, lebo vtedy sa sformoval nový sys-

1 Cit. podľa FURET, Francois. *Minulosť jednej ilúzie. Esej o ideí komunizmu v 20. storočí*. Bratislava : Agora, 2000, s. 449.

2 Podľa českých autorov J. Goldmanna a K. Koubu za existencie administratívno-direktívnej sústavy riadenia hospodárstva vývin spel k dočasnému retrogresívnemu vývoju, ak máme na mysli uplatňovanie zásad racionálneho hospodárenia. V súvislosti s tým sa podstatne menili tie úlohy, ktoré zvykli stáť pred výrobnými podnikmi – už nemuseli sústavne sledovať náklady, výnosy a maximalizovať zisk, ale rozhodujúcim kritériom ich činnosti sa stal objem výroby, resp. porovnávanie produkcie s tými úlohami, ktoré mali uložené plánom. Cit. podľa GOLDMANN, Josef, KOUBA, Karel. *Hospodárský rast v ČSSR*. Praha : Academia, 1967, s. 113 – 114.